

Egyetem

2005. március

A SZEGEDI FELŐOKTATÁS INFORMÁCIÓS HÁTTÉRMAGAZINJA

„A polgári demokráciát én mindig is igeneltem”

Dr. Sipos József docens a BTK Új és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék oktatója. Főiskolai, egyetemi éveit ő maga is Szegeden töltötte. Hosszú évek óta jelentős szerepet vállal a város tudományos és kulturális életében. Az alábbiakban mesél nekünk tanulmányairól, oktatói munkájáról, valamint közéleti szerepvállalásairól is.

– *Hogyan teltek gyermekkori, ifjúkori évei?*

– 1948. április 6-án Szabolcs megyében születtem egy 5000 lelket számláló faluban, Dombrádon. Szegény parasztszalámban nőttem fel. Édesapám a Nemzeti Parasztpárt helyi vezetőségi tagja volt, aki földet osztott 1945-ben. Így 1950-ig szövetkezeti felvásárló lett, de mivel nem volt hajlandó a Parasztpártból átlépni a Magyar Dolgozók Pártjába, ezért ki- szorították a szövetkezetből, ami után két holdas parasztként gazdálkodott és napszámba járt. Az 1960-as évek elején sem tudták bekényszeríteni a TSZ-be. Ezért maradtunk továbbra is szegények. Én 1962-ben iratkoztam be a kiskőrösi Besenyei György Gimnáziumba. Már akkor sokat sportoltam és olvastam, elsősorban történelmi tárgyú könyveket. Jeles érettségi után előfelvétellel felvételt kaptam a Szegedi Tanárképző Főiskolára történelem-testnevelés szakra. Ezért egy évre elvittek katonának. Kiskőrösön töltöttem a szolgálatot. Ezek után kerültem a főiskolára. Mindkét tanszék, a történelem és a testnevelés is a Hámán Kató úton – a mai Boldogasszony sugárúton – volt. Ott volt a kollégium is. Nagyon jól éreztem magam az intézmény falai között. Fontos-

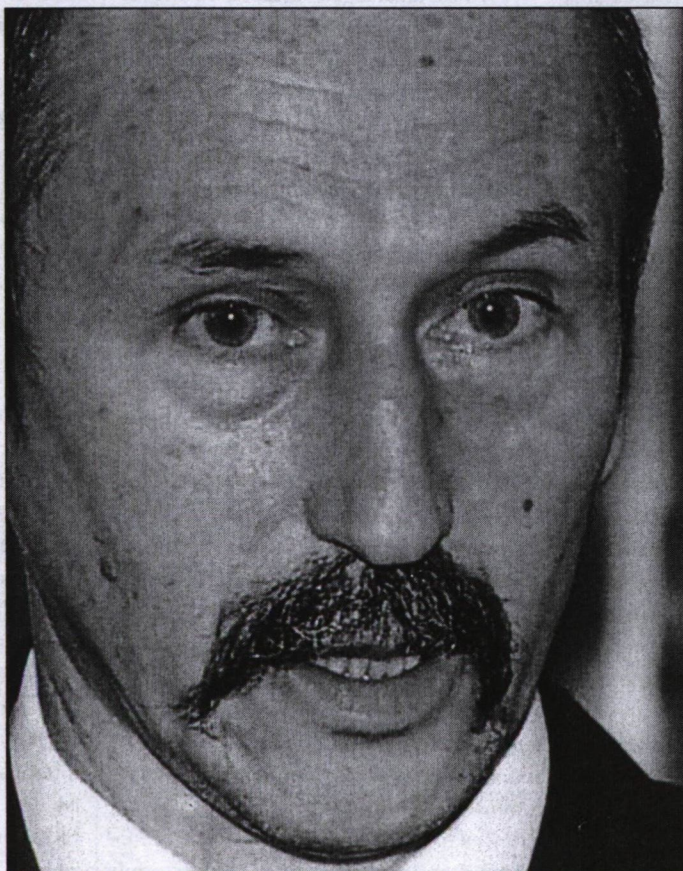
nak tartottam a kétszakos képzést. Emellett sokat sportoltam. Bekerültem a tornász csapatba, de ha kellett, a versenyeken gerelyt vettem és rudat ugrottam. Másodéves koromban megválasztottak a 140 fős testnevelés alapszervezet KISZ titkárának. Egy évig csináltam, mert a TDK munkával szerettem volna foglalkozni. A Történelmi TDK-ban első éves korom óta részt vettem.

– *Milyen volt az akkori TDK?*

– Sok kellemes emlék fűz a Történettudományi Tanszékhez. Nagyon jó szellemiségű hely volt akkoriban is. Az ottani tanárok jó pedagógusok voltak és akkoriban már egy szabadabb, demokratikusabb történelemszemléletet képviseltek. Ezért aztán

sokszor vitába keveredtünk az akkori Marxizmus Tanszék oktatóival. A TDK hallgatói már akkor is országos helyezéseket értek el. 1968 tavaszán pedig az Ungvári Állami Egyetemen is sikeres konferenciát tartottunk. Az ottani előadásomból is követekezett, hogy 1969-ben megírtam az első tudományos diákköri dolgozatomat éppen szegedi témából. Nagy István akkori tanszékvezető a következő témát ajánlotta: Szeged gazdasági, társadalmi és politikai viszonyainak tükröződése az 1920-as és 1922-es nemzetgyűlési választások tükrében. Ennek feltárásához az országos szakirodalom mellett meg kellett ismernem a helyit is és főleg alapkutatásokat végez- nem. Különösen sok sajtóanyagot volt szükséges átnézni és kiírni. Ezzel sokat gyöttrődtem, még nem volt fénymásoló.

Akkor tanultam meg tisztelni a történész mesterséget. A kutatási témáim azóta is az 1918-as polgári demokratikus forradalomhoz, a proletárdiktatúrához, és különösen a Horthy-korszak elejéhez kapcsolódnak. A helytörténelmi témákat még mindig fontosnak tartom. Pedig negyedéves koromban már az Egyesült Párt megalakításáról írtam a szakdolgozatomat A Kisgazdapárt kormánypárttá bővítése címmel. Ezzel a dolgozattal 1972-ben az OTDK-n a Történettudományi Intézet különdíját nyertem el és 1974-ben meg is jelent. Közben kétszer elnyertem a főiskola „Jó Tanuló, Jó Sportoló” címét. Egyszer pedig a Népköztársasági ösztöndíjat, amivel akkor havi 1000 forint járt. Így már nem kellett a szüleitől pénzt elfogadni és ritkábban mentem ki a MÁV pályaudvarra vagon pakolni. Igaz, hogy 1970 nyarán a Szabadtéri Játéko-

kon dolgoztam. Aztán meg éjt nappalá téve készültem, mert az a megiszteltetés ért, hogy Szántó Imre egyetemi tanár mellett lehettem a tanszéken demonstrátor: a magyar történelem 1301-1526 közötti időszak szeminarizálását bízták rám egy másodéves magyar-történelem csoportban. Végül „Kiváló Tanárjelölt” kitüntetéssel végeztem el a főiskolát. Erről az akkori Szegedi Egyetem c. lap fényképes riport is közölt.

– *Milyen szerepet játszott az életében még a KISZ?*

– 1971 nyarán négy jelölt közül – amire azóta is büszke vagyok – megválasztottak a főiskolai KISZ Bizottság titkárnak. Miért vállalkoztam erre? A hatvanas évek beat nemzedékének életszemlélete, az 1968-as nyugati diáklázadások és a marxizmus akkori reneszánsza nagy hatással volt az akkori fiatalokra. Barátaimmal – Romsics Ignáccal, Lengyel András irodalomtörténésszel, Varga László tanár-kutatóval és még sokan másokkal – úgy gondoltuk, hogy belülről is megváltoztatható, demokratizálható a Kádár-rendszer. Az 1968-as „új gazdasági mechanizmus” is ezt látszott bizonyítani. Ennek jegyében – az országos tendenciákkal párhuzamosan – megkíséreltük az intézményi, a kollégiumi, a tanár-diák és az alsós-felső viszonyokat demokratizálni. Az 1972. március 15-i ünnepeknek nemzetibb jelleget adtunk, követeltük a nemzeti zászló kitűzését, részt vettünk az ellenzéki utcai felvonulásokon. A törisek közül sokan politikailag is aktivizálódtak ebben az időben. A politikai vitáinkban sokszor elmentünk a tabu témáig. Mindennek aztán feljelentés lett a következménye. Az egyik fő vád az volt, hogy a KISZ VB történész tagjai anarchisták és elfogadhatatlan módon akarják megreformálni az intézmény életét. A másik pedig az, hogy kuplerájt akarunk csinálni a Teleki Blanka kollégiumból, mert felvetettük a koedukációját. Így a férfi-nő kapcsolat, a diákszerelmek is politikai színezetet kaptak. A párt és KISZ felső szervek kivizsgálásán még meg tudtuk védeni magunkat. Az 1973. március 15-i szegedi ünnepek nem hivatalos része – az egyetemi színpad tagjainak bátorsága miatt (Dózsa Erzsí szavalt a múzeum lépcsőjén!) – még impozánssabbra sikerült, mit az előző évi. Különösen lelkesítő volt az általuk akkor bemutatott Petőfi rock c. előadás. Az egyetemisták és főiskolások országos megmozdulását azonban retorziók követték, a felsőbb pártszer-

vezetek kizárásokat sürgettek. Ezeket a főiskolán még meg tudtuk akadályozni, mert benne voltunk a főiskolai tanácsban. Akkor történt, hogy a Lukács György – akkor még újbaldali – tanítványait, mint Fehér Ferencet, Kiss Jánost, Bence Györgyöt, stb. kizárták az MSZMP-ből. Az új gazdasági mechanizmust és a további demokratizálást lefékeztek az akkori konzervatív erők. Ezután már mi is defenzívába kerültünk. 1973-ban még jelentős társadalmi munkával elkészítettük ugyan a ma is működő főiskolai klubot, 1974-ben még kiadtuk a Szándék c. lapunkat, amelyet azonban már a főiskola pártvezetése bezúgatott. Ennek ellenére kétszer megkaptam a KISZ KB „Kiváló Ifjúsági Vezető” kitüntetését. Ilyen ellentmondások voltak az akkori viszonyok!

– *Hogyan folytatta tanulmányait?*

– A munka mellett a három éves levelezős képzésben az akkori József Attila Tudományegyetemen szereztem jeles diplomát. 1978-ban doktoráltam szintén ugyanitt: A Kisgazdapárt és a bethleni konszolidáció kezdetei c. dolgozatommal Serfőző Alajos tanár úrnál, aki sajnos már nem él. Neki is sokat köszönhetek.

1975-től tanársegéd voltam a Testnevelés Tanszéken. Azért ott, mert a Történelem Tanszéken nem volt állás, a Marxizmus Tanszék akkori vezetője – aki egyben a főiskola párttitkára is volt – ugyanis az említett feljelentés után szakmailag felkészültnek tartott, de ideológiailag nem. Ezzel fizettem a közéleti aktivitásomért! Ennek ellenére azóta is újra és újra feltámad bennem a politikai cselekvés indulata. A Tesi Tanszéken – mint fiatal tanár – sokat sportoltam, szerettem tanítani, a főiskola Természetjáró Szakosztályát is én vezettem. A történelem azonban jobban érdekelt, közben rengeteget ültem a Somogyi és az Egyetemi Könyvtárban és olvastam, gyűjtöttem a forrásanyagokat a doktorimhoz. 1978-ban Trogmayer Ottó múzeumigazgató hívására elhagytam a főiskolát.

– *A Móra Ferenc Múzeumban is dolgozott?*

– Igen. 1978-1981-ig, majd 1984-1987-ig, mint muzeológus-történész. Zombori Istvánnal és Nagy Ádám numizmatikus barátommal – aki szintén velem együtt végzett a főiskolán – létrehoztuk a múzeum Történeti Osztályát. Én elsősorban a XX. századi fényképeket és tárgyi emlékeket gyűjtöt-

tem. Sok érdekes kiállítást csináltunk. Ekkor tudatosult bennem a fényképek és tárgyak, dokumentumok történelemben játszott jelentősége. Új, munkásmozgalmi személyekkel, témákkal kezdtem foglalkozni és az 1945-ös földreformmal. Az életnek ez az időszaka '81-ig tartott. Ezután megpályáztam egy moszkvai ösztöndíjat. Az orosz nyelvtudásom nem volt valami fényes. Úgy gondoltam, megpróbálom, bár nem hittem benne, hogy fölvesznek, mégis sikerült. Egy fél éves intenzív orosz nyelvtanfolyam után a Szovjetunió Kommunista Pártja Nemzetközi Társadalomtudományi Akadémiájára kerültem. A kutatási témám: Közép-Európa parasztpártjai 1918-1919-ben. Ebből védtem meg a kandidátusi disszertációm. Ugyanakkor Moszkvában már tudtam gyűjteni könyvészeti anyagot Nagy Imre ottani 1930-as években végzett tevékenységéről, amit csak a rendszerváltás után publikálhattam. 1984-ben hazaérkeztem, majd a múzeumban tudományos főmunkatárssá neveztek ki. 1985 őszén Marjanucz Lászlóval és Tóth István barátaimmal csináltuk meg a Fekete Ház – némi módosítással – ma is meglévő állandó kiállítását. Ott dolgoztam egészen 1987-ig.

– *A Móra Ferenc Múzeum után következett az egyetem, mint munkahely?*

– Nem. Nehezen jutottam el az egyetemi katedrára. Még mindig kitérő következett. 1987 tavaszán felkértek, hogy menjek Pestre dolgozni az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályára. Elvállaltam! 1987 őszén megszervezték az MDF-et, majd a többi pártot is. Engem az új pártok megalakulásának folyamata érdekelt. Elsősorban ezzel foglalkoztam. Mint eddigi életemből is kiderült, magam is híve voltam az államszocializmus demokratizálásának. Így híve lettem a többpártrendszernek is. Az állampártot pedig úgy gondoltuk demokratizálni, hogy 1988 őszén – éppen itt Szegeden – Géczi József és itteni barátai hatására jómagam is csatlakoztam az MSZMP reformköréhez. E munkám egyik eredménye lett az „Alternatív szervezetek 1987-1989” c. kis kötet, amely 1989 tavaszán látott napvilágot.

A rendszerváltás időszakában még tartottam szemináriumokat a Tanárképző Főiskolán. Ezt a szerződésemet azonban 1990 tavaszán már nem újították meg. Abban a politikai helyzetben megmaradtam az MSZP apparátusában. Az 1994-es választá-

sokon az MSZP győzött. Tabajdi Csaba hívott, de én nem mentem el a kormányzati apparátusba dolgozni. Hibáztam, mert fontos lett volna köztisztviselői tapasztalatot is megszerezni. 1994-1996 között az MSZP Társadalompolitikai Titkárságát, majd 1998-ig a Frakció Szervezési és Sajtótitkárságát veztettem.

– És hol maradt a tudományos munka?

– Közben folyamatosan publikáltam: 1985-ben több idős barátommal együtt írtuk és szerkesztettük a Nagyatádi Szabó István emlékkönyv 1863-1924 c. kötetet. 1996-ban kiadtam Nagy Imre: A magyar parasztságról és a mezőgazdaságról 1928-1938 c. dokumentumválogatásomat. Ezek egy részét – mint már említettem – még 1984-ben gyűjtöttem Moszkvában. 1999-ben pedig Ágh Attilával és Géczy Józseffel kiadtuk a „Rendszerváltók a baloldalon. Reformerek és reformkörök 1988-1989.” c. kötetet.

1998-ban részben a szakma iránt érzett nosztalgiából visszatértem a tanításhoz. Először óraadó, majd címzetes főiskolai tanár voltam a Nyíregyházi Főiskolán. Ott a XIX-XX. század magyar gazdaságtörténetét és szociológiát oktattam. Ezek után először óraadóként dolgoztam itt, majd 2001-ben elnyertem a meghirdetett docensi állást. Nagy örömmel szolgál, hogy itt a forradalmak korát és Horthy-korszakot oktathatom. Sok szakdolgozó van, évente 12-14, akikkel szívesen foglalkozom. Emellett – félállásban – a budapesti Nagy Imre Ház kutatási igazgatója is vagyok, ebben a minőségemben szervezem a Nagy Imre kutatásokat. Mintegy 25 kutatóval van szerződésünk. A tanulmányaik és az általuk gyűjtött dokumentumok a Nagy Imre és kora c. évkönyvünkben jelennek meg. Már kiadtuk Nagy Imre: Viharos emberöltő c. önéletírását, amelyet 1957-ben a romániai Snagovban írt. Most készítjük elő az ott írt naplóját, amelynek Ő az Emlékezések, gondolatok címet adta.

– Hogyan lehet az oktatói munkát és a politikai szerepvállalást összeegyeztetni?

– A polgári demokráciát én mindig is igenltem, ugyanakkor szegényparaszt származású vagyok, aki még ha értelmiségivé is vált, nem felejt el, hogy honnan származik. Emiatt van az, hogy én az MSZP-ben politizálok, de a pártot is inkább balról oponálom. Úgy gondolom, hogy az MSZP is egy polgári párttá vált. Különösen az elitje azo-

nosult a polgári értékrenddel. Ezt én nem tartom igazán szerencsésnek. Az a véleményem, hogy párton belül is szükség van ellenzékre, és egy baloldali politikusknak elsősorban az alsóbb társadalmi rétegek érdekeit kell képviselnie. Elfogadhatatlannak tartom, hogy Magyarországon tulajdonképpen 3 millió szegény ember él. Ez a modernizáció és a társadalmi fejlődés szempontjából elfogadhatatlan. Ennek megváltoztatását az egyik legfontosabb nemzeti sorskérdésnek tartom! A magam eszközeivel és lehetőségeivel arra töreksem, hogy ezen a helyzeten változtassunk. A társadalom nagy alrendszerait, az oktatást, beleértve a felsőoktatást, az egészségügyet, az egész közszolgálati rendszert felhasználva csökkenteni lehetne a társadalmi feszültségeket és különbségeket. Ehhez persze az állam és az önkormányzatok szerepének újragondolása szükséges, ezek szociálpolitikáját sokkal hatékonyabbá kell tenni. Például lehetővé kellene tenni a fiatalok számára, hogy olyan képzésben részesüljenek, amelyből a köztük lévő gazdasági-kulturális különbségek ellenére esélyük lenne, hogy többen bekapcsolódhassanak a kulturális-tudományos életbe. Ehhez azonban például több jó kollégiumot kellene szervezni. Fontosnak tartom, hogy nem csak nagytőkés vállalkozásoknak adnák ki a felsőoktatási kollégiumok építésének jogát. Ezek a kollégiumok ne csak szálláshelyek legyenek, hanem társasági, tudományos központok is. Ami a felsőoktatási törvénytervezetet illeti, nem egy amerikanizált oktatási modellt kellene követni. Félő, hogy a hároméves alapképzés után kapott „diplomával” igazából semmire nem megy majd a mai fiatal. Az egyszakos képzés elhatalmasodása is aggasztó. Emiatt számíthatunk a fiatal diplomás munkanélküliek számának növekedésére is. Megfontolandónak tartom az idősök álláshalmozásának törvényi szabályozását. Egy fiatal értelmiségi fizetése 100 ezer forint, plusz a nyelvpótlék. Ebből, pedig csak 65-70 ezret kap készhez! Ha albrétlrebe kényszerül, rögtön 30 ezret ki is kell fizetni, akkor miből fog megélni? Emellett tragikusnak tartom a demográfiai helyzetet. Ezért is kellene jobban megfizetni a fiatalokat, hogy házasodni tudjanak, családot tudjanak alapítani. Szerintem az alapvető társadalmi feszültségek itt húzódnak. A politikának pedig, pláne egy baloldali politikának az lenne a feladata, hogy ezeket csökkentse.

– Az előbbieken már szóba került a felsőoktatás. Ön hogyan látja egyetemünk jövőjét az elkövetkezendő változások tükrében?

– Nem vagyok felsőoktatási szakember, de véleményem természetesen van. Részben már céloztam rá, hogy nagyon problémásnak látom a bolognai folyamat bevezetését. Az a probléma, hogy egy angolszász modellt akarunk átvenni. Viszont Magyarországon hosszú időre visszamenőleg a germán oktatási mintát követtük. Úgy gondolom, hogy a magyar gazdasági és társadalmi viszonyoknak nem megfelelő az új – kialakítandó – rendszer. A konfliktusoknak több forrása is lehetséges. A demográfiai helyzet miatt egyre alacsonyabb létszámú generációk nőnek fel. Ugyanakkor az egyetemeken mégis tömegoktatás folyik. A három éves képzés után kapott „diplomával” pedig – mint már említettem – nem lehet majd elhelyezkedni. Lehet, hogy valaki nem is kap majd végzettségének megfelelő munkát. Ezzel ellentétben már most is kevés például a jó szakmunkás. Ezért őket már most is jobban megfizetik, mint egy diplomást. A másik probléma a munkaerőpiacra jelentkezhet. A köztisztviselői szférára jelentős része az idősebb generációhoz tartozik, de helyet kell találnia a fiataloknak is. A demográfiai fogyás és a munkaerő-piac szakemberigényének szerintem nem megfelelő a leendő három éves alapképzés rendszere. Ebben a helyzetben, amikor fogy a népesség, akkor a fiatalokkal sokkal jobban kellene gazdálkodni.

– A sok munka mellett hogyan jut idő a szórakozásra, kikapcsolódásra?

– Nagyon kevés idő jut rá. Az idén már nem jutottam el a fiaimmal síelni. Szerettem a vadregényes, nehéz sípályákat. Főleg ahol az erdőben nincsen kiépített pálya, és szabadon síelhet az ember. Eljárok néha uszodába, de leginkább az esti kocogások maradtak meg. Ha tudok, elmegyek mozi- ba, színházba sajnos ritkábban jutok el, mert a feleségemnek is rengeteget kell dolgoznia. Sok szakirodalmat olvasok. A szépirodalom a szünetre marad. Karácsonykor és az új év első napjaiban mindig József Attila és Ady Endre szép verseit olvasom újra. De energiáim nagy részét az oktatás, a tudományos- és a közélet köti le.